

Хүний эрхийн төрийн бус байгууллагуудын Форумын үйл ажиллагааны хүрээнд бэлтгэв.

Бичил уурхайчдын нэгдсэн дээвэр холбоо ТББ

НҮБ-ЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨВЛӨЛ

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ЭЭЛЖИТ ДҮГНЭЛТ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ (UPR)

22-р хуралдаан

(4-5-р сар, 2015)

МОНГОЛ УЛС

МЭДЭЭЛЭЛ:

БИЧИЛ УУРХАЙ БА ХҮНИЙ ЭРХ

Харилцах хаяг:

Утас: +976 88785030; +97688300442; +976 88008002

Цахим хаяг: artisanalmining.mongolia@gmail.com; tenkhee2003@yahoo.com

вэб хуудас: www.bichiluurhai.mn

ЖЕНЕВ, 2014 оны 9-р сар

Бичил уурхай ба хүний эрх

Суурь мэдээлэл

1. Монголын Бичил уурхайчдын Нэгдсэн дээвэр холбоо ТББ (МБУНДХ) Монгол Улс дахь Бичил уурхай, бичил уурхайчдын хүний эрхийн төлөв байдлын энэхүү тайланг 2014 оны 5 дугаар сарыг 4-15-ны өдрүүдэд болох 22 дугаар чуулганаар Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт, хэлэлцүүлгийн хүрээнд Хүний эрхийн комиссоор хэлэлцүүлэхээр өргөн мэдүүлж байна. “Бичил уурхай ба хүний эрх” тайлангийн төслийг МБУНДХ-ны гишүүдтэй зөвшилцөн боловсруулсан болно. Тайлангийн төслийг 2014 оны 8 дугаар сарын 22-ны өдөр Хүний эрхийн ТББ-ын Форумас зохион байгуулсан “Монгол Улсын Хүний эрхийн төлөв байдлын 2 дахь дүгнэлт, хэлэлцүүлэг” Үндэсний зөвлөлдөх уулзалтын үеэр танилцуулж, хэлэлцүүлсэн.
2. МБУНДХ нь зохион байгуулалтанд орсон 7000 гаруй уурхайчдыг болон зохион байгуулалтанд ороогүй хэдэн мянган хувиараа ашигт малтмал олборлогч иргэдийг төлөөлсөн Монголын уурхайчдын 35 ТББ хамтран 2013 оны 5 дугаар сард үүсгэн байгуулсан төрийн бус байгууллага юм. Тус байгууллагын гол зорилго нь гишүүн байгууллагуудын эрхийг хамгаалах, уурхайчдын амьжиргааны түвшинг сайжруулах замаар нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдсөн нийгмийн болон байгаль орчны хувьд хариуцлагатай бичил уурхайг хөгжүүлэх явдал. МБУНДХ-ны үйл ажиллагааны тогтолцооны хүрээнд уурхай эрхлэх газар олж авах, орон нутгийн захиргаатай харьцахтай холбоотой асуудлыг хэрхэн шийдэх талаар гишүүн байгууллагуудад дэмжлэг үзүүлж, сургалт зохион байгуулдаг. МБУНДХ нь төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хариуцлагатай бичил уурхай (БУ)-г дэмжих талаар хамтран ажиллах гэрээ, Харилцан ойлголцлын санамж бичиг байгуулж ажилладаг.
3. 1990-ээд онд Монгол Улсад бүх нийтийг хамарсан ядуурал нүүрэлсэн цаг үед мянга мянган хүмүүсийн орлого олох, амьжиргаагаа залгуулах нэг хэлбэр болон бичил уурхай үүссэн. Бичил уурхайчдын ихэнх нь зуд турханы улмаас хотоо харлуулж, малаа алдсан малчид байсан бөгөөд тэд эдийн засгийн хувьд амь зуух өөр арга хайхаас өөр сонголт байгаагүй.
4. Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд Улсын Их Хурал, Монгол Улсын Засгийн газар бичил уурхайн асуудлыг зохицуулах, бичил уурхайн эрхзүйн орчныг бүрдүүлэх талаар хэд хэдэн чухал арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Ашигт малтмалын тухай хууль, Газрын тухай хууль, Хувийн бизнес, үйлчилгээнээс хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуулийг УИХ-аас 2010 оны 7 дугаар сард баталснаар Бичил уурхайг албан ёсоор хүлээн зөвшөөрч, 2010 оны 12 дугаар сард Монгол Улсын Засгийн газар “Бичил уурхайгаар Ашигт малтмал олборлох тухай журам” –ыг 308 дугаар тогтоолоор баталсан нь бичил уурхайг албажуулах анхны чухал алхам болсон. 2014 онд 2014-2025 онд Төрөөс Эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого - баталж, түүнд Бичил уурхайн талаар нааштай заалтууд тусгагдсан ба дараа нь Ашигт малтмалын тухай хуульд 2014 оны 2 болон 7 дугаар саруудад дахин холбогдох нэмэлт өөрчлөлт оруулсан.

5. Монгол банкны Эрдэнэсийн санд тушаах алтны хэмжээг нэмэгдүүлэх зорилгоор Ашигт малтмалын тухай хуульд Алтны худалдааны талаарх нэмэлт өөрчлөлтийг 2014 оны 2 дугаар сард оруулснаар бичил уурхайг үндэсний мөнгөн тэмдэгт, эдийн засгийг тогтвортой байлгахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг болохыг албан ёсоор хүлээн зөвшөөрсөн. Үүнээс хойш бичил уурхайчид 40 сая ам.доллартай тэнцэх 1 тонн орчим алтыг Монгол банкны Эрдэнэсийн санд тушаасан бөгөөд энэ нь нийт тушаагдсан алтны 16% болж байна. Бичил уурхайгаас эдийн засагт чухал хувь нэмэр оруулж буй боловч эдгээр бичил уурхайчдын ердөө 3000 нь үйл ажиллагаагаа албажуулж, хууль ёсоор ашигт малтмал олборлох газартай болсон байна. Улс орон уурхайчдын оруулж буй хувь нэмрийг хүртэж байгаа ч тэдний дийлэнх нь нийгмээс гадуурхагдсан хэвээр, хууль ёсоор бичил уурхай эрхлэх газар олж авах, үйл ажиллагаагаа албажуулах эрх нь хангагдаагүй байна. Уурхайчдын зарим нь бичил уурхайгаар олборлосон алтыг орон нутагт худалдан борлуулах, зохицуулах журам байхгүйгээс хүнд хүчир хөдөлмөрийн үр дүнд олборлосон алтаа ченжүүдэд зардаг. Ченжүүд алтыг маш хямд үнээр худалдан авч, уурхайчид шударга, өрсөлдөөнт үнээр алтаа борлуулах боломжгүй байна. Иймд Бичил уурхайгаар олборлосон алтны худалдааны зохицуулалтын журмыг боловсруулж, батлуулах шаардлагатай байна.
6. Бодлогын түвшинд болон олон нийтийн санаа бодлын хувьд ахиц өөрчлөлт гарч байгаа ч, хууль тогтоогчид болон бодлого боловсруулагчдын дунд бичил уурхайн талаар туйлширсан үзэл бодолтой хүмүүс байсаар байна. Түүнчлэн, бичил уурхайг албажуулахтай холбоотой эрх зүйн орчин хангалтгүй байгаа болон түүний зарим хориг, хязгаарлалтуудаас шалтгаалан уурхайчдын ихэнх нь албан бус, гадуурхагдсан хэвээр байна. Төв болон орон нутгийн түвшинд, зарим байгууллага бичил уурхайн эсрэг үзэл бодолтой байсаар байгаагийн зэрэгцээ одоогийн хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхгүй байна. Ихэнх байгууллагууд Хүний эрхийн Түгээмэл тунхаглал, Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн талаарх олон улсын гэрээ болон Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу Хүний эрхийн талаар хүлээсэн үүргээ биелүүлэхгүй байна.
7. Эдийн засгийн өсөлтөөс хөдөө орон нутгийн хүн амын ихэнх нь хүртэж чадахгүй байна. Тэд ядуу хэвээр байгаа бөгөөд бичил уурхай нь тэдэнд амьжиргаагаа залгуулах, эдийн засгийн баталгаагаа хангах боломжийг олгож байна. Орон нутгийн эдийн засгийн хувьд ач холбогдолтой, хууль ёсны байгаа ч зарим газар төрийн байгууллага, том уурхайн компаниудын зүгээс бичил уурхайчдын хүний эрхийг зөрчсөөр байна. Зарим нутагт, бичил уурхайчдын албан ёсоор зохион байгуулалтад орох гэсэн оролдлогыг гадуурхах, хууль ёсны эрхийг хүлээн зөвшөөрөхгүй байх явдлаар хазаарлагдаж байна.
8. Бичил уурхайчдын хувьд нийтлэг тохиолддог хүний эрхийн зөрчилд “хүний зэрэгтэй амьдрах, эрүүдэн шүүхээс ангид байх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар харьцахаас хамгаалагдах эрх, хуулийн өмнө эрх тэгш байх эрхийн зөрчил орж байна. Түүнчлэн i) эрүүл, аюулгүй орчинд ажиллаж, амьдрах эрх, ii) цэвэр усаар хангагдах; iii) газар эзэмших эрх, iv) эрүүл мэндийн болон нийгмийн хамгааллын үйлчилгээ хүртэх, v) амьдралдаа хангалттай орлого олох эрх зэрэг

амьжиргааны түвшингээ хангах эрх, vi) амьдрах газраа сонгох эрх зэрэг орж байна.

Эрхзүйн болон байгууллагын тогтолцоо ба хүний эрхтэй холбоотой асуудлууд

9. Монголын бичил уурхайн Нэгдсэн дээвэр холбоо ТББ нь 2013 оны 10 дугаар сард Монгол Улсын Минаматагийн конвенцид гарын үсэг зурсан явдлыг сайшааг байна. Монгол Улсын бичил уурхайчдын тоо бага биш гэдгийг хүлээн зөвшөөрч, батлан Минаматагийн конвенцийг соёрхон батлах, Үндэсний Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах шаардлагатай байна¹.

10. 2010 онд БУ-н эрхзүйн тогтолцооны суурийг тавьсан нь БУ-г албажуулах анхны чухал алхам болсон. БУ-тай холбоотой хууль тогтоомжид Засгийн газар болон орон нутгийн захиргаа, холбогдох төрийн байгууллага, нутгийн өөрөө удирдах байгууллага, иргэдийн БУ-н талаарх үүрэг хариуцлагыг тусгасан. Гэвч, Ашигт малтмалын тухай хуулийн 11.1.23 дугаар зүйлд “Ашигт малтмалын газар нь тухайн сонгосон газар нь ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглахыг хязгаарласан буюу хориглосон, эсхүл тусгай хэрэгцээ, нөөцөд авсан, түүнчлэн хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлөөр нэгэнт олгогдсон талбайтай бүхэлдээ буюу хэсэгчлэн давхацсан эсэх талаар дүгнэлт гаргаж, газрын хэмжээ, хил хязгаарыг тогтоох” гэж заасан заалтын хэрэгжилтээс шалтгаалан Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журмын хэрэгжилт хангалтгүй байна. Бодит байдал дээр бичил уурхайн зориулалтаар ашиглахаар орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авахаар хүсэлт гаргасан бараг бүх газар дээр дурдсан шалгуурт багтдаг. Энэ заалт хэрэгжихгүй байгаагаас сүүлийн 2 жилийн хугацаанд бичил уурхайчдад огт газар олгогдоогүй байна. Иймд Ашигт малтмалын тухай хуулийн 11.1.23 дугаар зүйлийг “сонгосон газар нь ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглахыг хязгаарласан буюу хориглосон, эсхүл хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлөөр нэгэнт олгогдсон талбайтай бүхэлдээ буюу хэсэгчлэн давхацсан эсэхийг тогтоох” гэж өөрчлөн найруулах шаардлагатай байна.

11. Эдгээр нөхцөл байдал нь зохион байгуулалтад орсон бичил уурхайчдыг амьжиргаагаа залгуулахын тулд эргээд хууль бус олборлолт хийхэд хүргэж байна. Албан бус, баталгаагүй ажлын байр нь бичил уурхайчдыг аюултай, аюулгүй ажиллагааны шаардлага хангаагүй, эрсдэлтэй, уур бухимдалтай нөхцөлд олборлолт явуулах, нэг газраас нөгөө газар руу хөөгдөж туугдах, шилжих, заримдаа хүчирхийлэлд өртөхөд хүргэдэг. Тэдний хэрэглэж буй багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийг хууль бус үйл ажиллагаа явуулсан гэдэг үндэслэлээр цагдаа нар хураан авдаг. Үүнээс үүдэн, хууль бус олборлолтын үйл ажиллагаа, баталдгаагүй ажлын байраас шалтгаалан уурхайчид хүний эрхийн зөрчлийн хохирогчид болдог. Уурхайчид өөрсдийгөө хууль бус үйл ажиллагаа

¹Минаматагийн конвенци, Хавсралт С

явуулж байгаа учир “буруутай” гэж үзээд тэдний эрхийг нь огоорч, зөрчиж байхад “дуугүй байх” явдал нийтлэг байна. Үнэндээ, уурхайчид зохион байгуулалтад орсон, ороогүй эсэхээс үл хамааран иргэн бүр хүний эрхийг эрх тэгш эдлэх, хүчирхийллээс ангид байх эрхтэй. Гэвч, бичил уурхайн гадуурхагдсан байдал, нийгмийн сөрөг хандлагаас шалтгаалан бичил уурхайчид нийгэмд шоовдорлогдож, “нинжа нар” гэж дуудагдан, тэдний эрхийн асуудлыг нийгэмд төдийлөн хөндөж тавьдаггүй. Бичил уурхайчид өөрсдийг нь уурхайн компанийн хамгаалалтын албаныхан болон цагдаа нар хэрхэн зодсон, амьдрал, эрүүл мэнд, өмч хөрөнгөөрөө хэрхэн хохирсон талаар баримт, мэдээ олон байна. 2011 онд Заамар сумын тусгай зөвшөөрөл бүхий алтны уурхайн орд руу зөвшөөрөлгүй дайрч орсон бичил уурхайчдын эсрэг хүч хэрэглэсэн арга хэмжээний үеэр 2 хүн амь насаа алдсан². Хэдийгээр Ашигт малтмалын тухай хуульд бичил уурхайн зориулалтаар олгох газрын талаар нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан хэдий ч хуулийн дагуу уурхайчид газар олж авахад хүндрэл учирсан хэвээр байна. Иймд Ашигт малтмалын тухай хуулийн 11.1.23 дугаар зүйлийг бичил уурхайчдын олборлолт явуулах газар, уурхай эрхлэх эрх, үйл ажиллагааг нь албажуулахтай холбоотойгоор өөрчлөх хэрэгцээ шаардлага байна. Ашигт малтмалын тухай хуульд а) ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүхий этгээд өөрийн ашиглалтын газрын зарим хэсгийг БУ-чдад үнэ төлбөргүй ашиглуулах, б) орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагыг БУ-чдад өмнө нь ашигласан, орхисон орд дээр үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл олгох талаар илүү эрх мэдэлтэй болгох тухай заалтууд оруулах шаардлагатай.

12. Монгол Улсад 60 гаруй мянган хүмүүсийн амьдрал БУ-аас хамааралтай байна. БУ нь дан ганц уурхайн асуудал биш. БУ-тай холбоотой уурхайчид, тэдний гэр бүлийн гишүүдийн нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, боловсрол, хүний эрхийн олон асуудлууд байна. Гэвч, холбогдох яамд, агентлагуудын хооронд ямар ч зохицуулалт, уялдаа холбоо байхгүй байна. Засгийн газраас БУ-н салбарыг албажуулах, БУ-тай холбоотой хүний эрхийн асуудлыг зохицуулах төрийн үүргээ биелүүлэхийн тулд гол яамд, агентлагуудаас бүрдсэн салбар хоорондын Үндэсний зохицуулалтын хороог байгуулах шаардлагатай.

13. 2007 онд Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар химийн хорт болон аюултай бодисын хэрэглээний талаар шалгалт явуулсан. Шалгалтын явцад нийт 120 газарт 53.3 га газрын 203508, 8 м³ хөрс химийн хорт бодисоор хордсон байна гэсэн дүн гарсан бөгөөд уурхайчдын хэрэглэж байсан 147 тээрмийг хураан авчээ. Үүнээс улбаалан, Монгол Улсад уурхайн салбар дахь мөнгөн усны хэрэглээг 2008 оноос эхлэн хориглосон. Төрийн холбогдох албан тушаалтнууд төрөөс

² Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний комиссын 2012 оны Монгол Улс дахь Хүний эрхийн нөхцөл байдлын тайлан

мөнгөн усыг хориглож, тээрмүүдийг хураан авснаар мөнгөн усны хэрэглээг зогсоож чадсан гэж үздэг. Гэвч, мөнгөн усны хэрэглээ нь “саарал орчин”-д орсон бөгөөд уурхайчид мөнгөн усыг гэртээ нууцаар уур нүдүүр ашиглах хэрэглэх болсон. Хэд хэдэн аймгийн 9 суманд уурхайчид алт олборлон, хэдий хориглосон ч мөнгөн ус ашиглан алт гарган авсаар байна. Мөнгөн усны хууль бус хэрэглээг зогсоох, хаяналтанд авах, хүний эрүүл мэнд, байгаль орчныг хамгаалахын тулд 2008 оны 1 дүгээр сарын 23-нд Засгийн газраас 28 дугаар тогтоол гарган “3-4 туршилтын газар төвлөрсөн баяжуулах цех байгуулах, туршилтын үйл ажиллагаанд шаардлагатай санхүүжилтийг тооцох, санхүүжүүлэхэд шаардлагатай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх, шаардлагатай бол холбогдох асуудлыг Засгийн газрын хуралдаанд оруулж танилцуулах”-аар заасан. 2009 онд мөнгөн усгүй баяжуулах технологийг нэвтрүүлж, БУ-н анхны мөнгөн усгүй баяжуулах цехийг Монголд байгуулсан. Үүний дараа энэ технологийг уурхайчид амжилттай нутагшуулж, дахин гурван цехийг бусад аймгуудад байгуулсан байна. Гэвч, Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн яамнаас Байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээг баталж өгөхгүй байгаагаас шалтгаалан эдгээр цех өнөөг хүртэл ажиллахгүй байна. Иймээс бичил уурхайчид алтыг бусад холимог эрдсээс ялган авахын тулд мөнгөн усыг нууцаар хэрэглэхээс өөр аргагүйд хүрдэг бөгөөд мөнгөн усгүй баяжуулах цехээр үйлчлүүлэхийн оронд мөнгөн усыг ууршуулж алтыг ялгаруулахын тулд холимог нэгдлийг шатаадаг³. Иймээс уурхайчид мөнгөн уснаас хордож, тэдний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх зөрчигдөж байна. Мөнгөн усны хэрэглээг бодитой, үр дүнтэй зогсоосон гэж дүр эсгэхийн оронд Уул уурхайн яам, Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн яам хамтран Монгол Улсын бичил уурхайн салбар дахь мөнгөн усны хэрэглээг шийдвэрлэх талаар шийдвэртэй арга хэмжээ авах хэрэгтэй байна. Монгол банкинд борлуулж байгаа, мөнгөн тэмдэгтийн ханшны тогтвортой байдалд хувь нэмэр оруулж байгаа Бичил уурхайгаар олборлосон алтны зарим хэсгийг бичил уурхайчид өөрсдийн эрүүл мэндэд хортой нөхцөлд нууцаар мөнгөн ус хэрэглэн гарган авч байна.

14. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.6 дугаар зүйлд бүх иргэд эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах эрхтэй гэж заасан. Гэвч, хөдөө орон нутгийн эрүүл мэндийн ажилтнууд нь мөнгөн уснаас хордсон уурхайчдыг мөнгөн усны хордлогоос урьдчилан сэргийлэх, шинж тэмдгийг илрүүлэх, оношлох, эмчлэх чадавхигүй байна. Энэ нь иргэдийн эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах эрх зөрчигдөхөд хүргэж байна. Иймд Эрүүд мэндийн яамнаас бичил уурхайчид, тэдний гэр бүлийн гишүүдийг мөнгөн усны хордлогоос урьдчилан сэргийлэх, энэ асуудлыг шийдвэрлэх талаар Эрүүл мэндийн стратеги боловсруулах шаардлагатай байна.

³ ДЭМБ-ын хийсэн судалгаагаар (2006) ба Нийтийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн Хор судлалын тэнхимээс хийсэн Монголын Бичил уурхайчид, тэдний гэр бүлийнхний эрүүл мэндийн нөхцөл байдлыг талаарх товч судалгаа (2011), Мөнгөн усны асуудлаарх тайлан

15. Олон улсын Хөдөлмөрийн байгууллага (ОУХБ)-аас хүүхдийн хөдөлмөрийг “хүүхдийн хувьд сэтгэхүй, бие махбоди, нийгэм, ёсзүйн хувьд аюултай” бөгөөд “тэдний сурч боловсрох эрхэд нөлөөлдөг” гэж тодорхойлсон. Түүнчлэн ОУХБ газар доор ажиллах, аюултай багаж, тоног төхөөрөмжөөр ажиллах, хүнд ачаа тээвэрлэх, хүүхдийг аюултай бодистой харьцахад хүргэх ажил зэрэг уурхайн үйл ажиллагааг аюултай ажил гэж тодорхойлсон⁴. Монгол Улсын Засгийн газар аюултай, хүнд хөдөлмөрийн нөхцөлтэй ажлын жагсаалтыг гаргасан ба эдгээр ажлыг 18 нас хүрээгүй хүүхэд хийхийг хориглосон. Бичил уурхайгаас ашигт малтмал олборлох журамд хүүхдийн хөдөлмөрийг хориглосон. Гэвч, олон хүүхэд эцэг эхдээ туслах зорилгоор бичил уурхайд ажиллаж байна⁵. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах, БУ дахь хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудлыг цэгцлэх, бичил уурхайн үйл ажиллагаанд оролцож буй хүүхэд зэрэг хамгийн эмзэг хүүхдүүдийг хамгаалах асуудлыг хариуцсан орон нутгийн албан хаагчдын чадавхийг бэхжүүлэх, холбогдох хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Зөвлөмж:

1. Орон нутгийн түвшинд Бичил уурхайгаар олборлосон алтыг худалдан борлуулах боломж олгох бичил уурхайн алтны худалдааг зохицуулах журам боловсруулж, батлуулах.
2. Монголд бичил уурхайчдын тоо бага биш гэдгийг хүлээн зөвшөөрч, нотлон Минаматагийн конвенцийг соёрхон батлах, үйл ажиллагааны хөтөлбөр боловсруулах.
3. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 11.1.23 дугаар зүйлийг бичил уурхайчдын уурхай эрхлэх эрхийг хангах, тэдний үйл ажиллагааг албажуулахын тулд “сонгосон газар нь ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглахыг хязгаарласан буюу хориглосон, эсхүл хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлөөр нэгэнт олгогдсон талбайтай бүхэлдээ буюу хэсэгчлэн давхацсан эсэхийг тогтоох” гэж өөрчлөн найруулах шаардлагатай..
4. Ашигт малтмалын тухай хуульд а) ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүхий этгээд өөрийн ашиглалтын газрын зарим хэсгийг БУ-чдад үнэ төлбөргүй ашиглуулах эсхүл БУ-тай гурван талт гэрээ байгуулан ажиллах, б) орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагыг БУ-чдад өмнө нь ашигласан, орхигдсон орд дээр үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл олгох талаар илүү эрх мэдэлтэй болгох талаар нэмэлт өөрчлөлт оруулах.
5. Ашигт малтмалын тухай хуульд бичил уурхайн асуудлаар Засгийн газрын болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагуудын хүлээх үүрэг хариуцлагыг тодорхой болгох нэмэлт, өөрчлөлт оруулах.
6. Орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил , үйлчилгээ хувиараа эрхлэгч иргэний орлогын албан татварын тухай хуулийн 5.1 дүгээр зүйлд бичил уурхайчдын

⁴ОУХБ-ын Хүүхдийн хөдөлмөрийн хамгийн хүнд хэлбэрийн асуудлаарх конвенци, 3 дугаар зүйл

⁵ Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хорооны БУ-чдын судалгааны тайлан (2012); Монгол Улс дахь Хүний эрхийн нөхцөл байдлын тайлан, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний комисс (2012).; БУ-н хүүхдэд үзүүлж буй үр нөлөөний талаарх тайлан, Монголын Дэлхийн зөн байгууллага (2013),

орлогын албан татвар сард 53,000 төгрөг байгааг 10,000 төгрөг болгон бууруулж өөрчлөх.

7. Холбогдох гол яамд, агентлагууд БУ-н салбарыг зохицуулах, албажуулахтай холбоотой төрийн үүргээ хэрэгжүүлэх болон БУ-н асуудлыг цогц байдлаар шийдэхийн тулд салбар хоорондын Үндэсний зохицуулалтын хороог байгуулах.
8. Мөнгөн усгүй технологийг нэвтрүүлэх, зөвшөөрөх замаар бичил уурхайн салбарын мөнгөн усны хэрэглээг шийдэх талаар шийдвэртэй арга хэмжээ авах.
9. БУ-н салбар дахь мөнгөн усны хор хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэх, асуудлыг шийдвэрлэх Эрүүл мэндийн стратеги боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хангалттай санхүүжилтийг гаргах.
10. БУ-н салбар дахь хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудлыг шийдэх Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжүүлэх.